

Josip Lovretić i Milko Cepelić - sličnosti i razlike njihova doprinosa hrvatskoj etnologiji

UDK 39(497.5):929 Lovretić, J.
39(497.5):929 Cepelić, M.

Manda Svirac, etnologinja
Sveučilišna profesorica u mirovini, Zagreb

Josip Lovretić i Milko Cepelić bili su svećenici, ali su ostavili značajnu pisanu građu o predajnoj kulturi Đakovštine i istočnih krajeva Slavonije i zapadnog Srijema koja je djelomice još u rukopisu te se ovdje prvi puta detaljnije analizira. I sami su objavljivali opisujući važne detalje, predmete i pojave iz narodnog Žvota. Milko Cepelić i Josip Lovretić pratili su izmjene pojava kroz vrijeme i to bilježili za XIX. i početak XX. st. Na taj način su otkrivali detalje povijesti za više tema i mjesta u slavonskom području pa i šire. Obojica su bili povezani s narodom rođenjem i po službi; jedan i drugi su bili na službama u raznim župama Đakovačke i srijemske biskupije. Da im je služba u Đakovu kao bliskim Strossmayerovim suradnicima u tomu pridonijela, bez sumnje možemo u to povjerovati, ako znamo da je i sam Strossmayer za narod puno učinio. U radu se uspoređuju određeni opisi pojava sličnog sadržaja kao što je tekstilno rukotvorstvo i odijevanje kojima su posvetili dobar dio Žvota i na taj način obogatili hrvatsku etnografiju kojima se u svojim proučavanjima uvijek služe hrvatski etnolozi.

Ključne riječi: Cepelić, Lovretić, narodni Život, tekstilno rukotvorstvo, Đakovština, Slavonija, Srijem

Uvod

Zapisivanje i proučavanje narodnoga Žvota i, kako se često govorilo, običaja misleći pod tim na kulturu jednog naroda, nametnuli su vrijeme,

društvene, gospodarske i političke prilike XIX. stoljeća. U Europi se uvodi industrijalizacija što za posljedicu ima utjecaj primjerice na sastavnicu materijalnog aspekta kulture u odijevanju kada se uvodi kupljena tkanina. U društvenom je aspektu zabilježen raspad obiteljskih proširenih zajednica ili zadruga. Kada je 1883. godine Emile de Laveley, profesor nacionalne ekonomije iz Belgije bio u Đakovu, biskup Strossmayer ga je vodio u Vuku i u Široko Polje kako bi upoznao način Žvota u jednoj zadrugi, zapitao je: „A tko hrani i odijeva one stare i nemoćne? – brine se cijela zadruga... O sretnih li vas, kada imadete takvu patrijarhalnu instituciju. Ah, kako bi sretna bila moja Belgija, kada bi se to sada u XIX. st. moglo u njoj uvesti, nestalo bi odmah socijalnog pitanja.“¹

Svoje izlaganje na Skupu u Đakovu² započela sam riječima kako sam o Milku Cepeliću do tada samo slušala i nisam ga proučavala, a Josip Lovretić mi je bio bliži jer sam o njemu pisala.³ Međutim, ni njega nije lako predstaviti jer je njegovo djelo obimno, kako objavljeno, tako i u rukopisu.

Izvore podataka o Cepeliću tražila sam u njegovoj Zbirci u Etnografskom muzeju u Zagrebu i čitala njegove rukopise Popis ili katalog predmeta, u Dijecezanskom muzeju i Muzeju Đakovštine u Đakovu te koristila literaturu.

MILKO CEPELIĆ rodio se 1853. god. u Vuki, selu na pola puta između Osijeka i Đakova i često je spominjao da je odrastao sa seoskom djecom. „Uz tu djecu naučio sam ja sve narodne djetinjske, momačke i muževne sigre i zabave, naučio sve narodne pučke poslove, koje danas u same tančine, bolje nego koji seljak, poznajem; naučio divni hrvatski jezik..., proučio svu prirodu...“⁴ Za svećenika je bio zaređen 1877. god. te samo nakon pet mjeseci provedenih na službi u Osijeku, vraćen je u Đakovo u službu biskupa i dvora, postaje đakovačkim župnikom i kanonikom gdje ostaje do smrti 1920. godine.⁵ Cepelić zna da je njegova primarna zadaća biti svećenik. No, svojim etnografskim radom želi potaknuti obnovu zaboravljenih rukotvorina za koje drži da su važne kao dio identiteta, te pokrenuti znatiželju kroz pedagošku struku: „Reći će mi, možda, tko: a zašto ti svećenik apeliraš na učiteljstvo a ne na svećništvo naše? Ali... obuka

1 Milko CEPELIĆ, Spasavajmo narodno naše tkivo i vezivo, Kalendar „Jeka od Osijeka“, Osijek, 1918., 83.

2 Znanstveni skup Đakovo 750 godina, 15.-18. XI. Đakovo, 1989.

3 Manda SVIRAC, Novija istraživanja o Josipu Lovretiću kao etnografu, Etnološka tribina 6-7, Zagreb, 1984., 127-135.

4 M. CEPELIĆ, Popis ili Katalog predmeta., Etnografski muzej, Zagreb, 1916., 1. (Budući da rukopis nema označenih stranica, dodala sam ih radi lakšeg snalaženja).

5 Značajna godina jer sa scene odlaze Cepelić (umire) i Lovretić koji se povlači iz službe i odlazi u samostan Dolorosa u Čardak u Bosni (vidjeti dalje).

u tim predmetima“, riječ je, naime, o tkanju i vezu, „pada isključivo na njihovo zvanje“.⁶

Cepelić se zalaže za održavanje domaćih vrijednosti, ne toliko putem pisane riječi, koliko putem usmenog prenošenja i odgoja. Predlaže učenje narodnoga veza, jer veli: „U našim krajevima Njemice štrikaju i heklaju, a Madžarice šlingaju“.⁷ A kao hrvatsko u Đakovštini izdvaja „naša veziva i rasplite (spljet i isicavac) koji su još u dobroj mjeri sačuvani“. Radi toga predlaže osnivanje djevojačkih škola u gradovima: u Đakovu, Vinkovcima, Brodu, Valpovu ili Našicama, Požezi s Pakracem, Cernikom, Gradiškom.

Milko Cepelić

Kako je bio rodom iz Vuke, na srcu mu je ipak bila zavičajna baština koju je htio istražiti.

„Otišao sam u Plehan (poviš Dervente u Bosni) najviše poradi toga, da se uvjerim, da li imade tamo tragova u vezivu sa mojim Vučanima, Širokopoljcima, Beketinčanima, a donjekle Gorjanima itd., koji su se odande godine 1754. u

6 M. CEPELIĆ, Spasavajmo narodno naše tkivo i vezivo..., str. 100.

7 M. CEPELIĆ, isto, 87.

Đakovštinu doselili, pak sam našao ne samo tragove za ovo preseljenje, nego evo u ovome otarku.⁸ Također i tragove preseljenja tih bosanskih 'Dripa' iz Dalmacije od Imotskoga na Plehanske visove".⁹ Današnja etnološka struka pozdravlja ovaj detalj i traganje za podrijetlom, ali je to premalo podataka za ovakav njegov zaključak. Za usporedbu valja se potruditi te naći više sličnosti iz prostora u određenom vremenskom periodu kako bi bilo vjerodostojnije.

Cepelićevi radovi opisuju pojave. On ih sistematizira i stavlja u skupine određenim redom, a glavna mu je podjela prema namjeni. Izdvajamo predmete o otarcima (ručnicima) i maramama (rupcima) koje je svrstao prema tehnikama ukrašavanja.

Otarci (ručnici)

Otarci s utkivanim (ulaganim, ubjeranim) krajevima, tj. ukrasom izvedenim na tkalačkom stanu

Cepelić ih je opisao 48, a potječu iz ovih mjesta (složeni prema njegovu redosljedu): Đakovo (br 1 je tkala njegova majka Marija 1840.), Vuka, Budrovci, Plehan (Bosna), Gorjani, Selci, Viškovci (br. 48 rađen u Semeljcima), Široko Polje, Piškorevci, Janjevo (Kosovo polje), Togan (u Župi Nemet, jugositočno od Pečuha), Tolisa, Donja Mahala, okolica Tramošnice (Bosna), Sirač kraj Pakraca.

Otarci s pisanim ili potpisivanim krajevima - značilo bi nanošenje motiva ukrasa različitim bodom po nacrtu ili brojem niti platna podloge. On to ovako tumači: „Otarci pisani ili izpisani (pisanci) zovu se tako što im je vezivo tanko i fino, kao da je perom pisano. Uvele vezilje da si pojedine pravce sa olovkom pišu, tj. prije vezenja crtaju, i odatle naziv 'pisano' vezivo.“¹⁰ Njih je u opisu 22 primjerka, a počinje tkanim i vezenim svilom kod Imotskoga u Dalmaciji. Slijede mjesta: Plehan (Bosna), Soljani kod Županje (dobio na dar), otok Šipanj kod Dubrovnika, Vuka, okolica Travnika (Bosna), Gorjani (za br. 9 kaže da su ga vezle sestre Kata i Anka Damjanović iz Strizivojne „koje su tada i Lovretiću vezle. Ovo je najljepši otarak moje zbirke“)¹¹, Široko Polje, Potnjani, Retkovci,

8 Usp. M. CEPELIĆ, Popis ili Katalog predmetâ 1916., 28.

9 M. CEPELIĆ, isto, 28. O preseljenju piše Cepelić: „Moglo bi biti u XVI. st., kada je to + fra Martin Nedić, izvrsni poznavalac bosanske prošlosti, na dvoru biskupa Strossmayera toliko puta pripoviedao. Dripama ih zovu još danas u Bosni, a Dripama ih zovu i ovdje u Đakovštini (došli su od mora=da Ripa, odakle 'Dripa').“ Riječ je svakako talijanska od ripa =obala, kraj pored obale, predjel.

10 M. CEPELIĆ, isto, 18.

11 M. CEPELIĆ, isto, 30.

Punitovci, Novak-Bapska, Selci, okolica Kreševa (Bosna), Konavle, iz Hercegovine (kupljen u Dubrovniku).

Za eblemsku tehniku platna¹² tvrdi da je mlađa suvrstica od ulagane.¹³ Kad opisuje ove tehnike, dodaje također nazive dijelova tkalačkog stana. Kod zapisivanja biljeŽo je naziv, materijal i ukras, a za ukrase još: naziv, materijal, mjesto ukrasa, tehniku i boju. Uvijek je zapisao mjesto podrijetla, godinu i autoricu izradbe. U slučaju da je predmet dobio na dar, naznačio je gdje i kada je to bilo. Njegova zbirka nudi primjerke kojih se već i u Cepelićevo doba rijetko moglo naći, te ih je i sam davao na rekonstrukciju.¹⁴

Jedna od Cepelićevih karakteristika kao čovjeka i kao stručnjaka jest njegovo poštenje. On, naime, ne ulazi u ono u što nije siguran. Kada je 1891. god. bio pozvan u Zagreb na Gospodarsko-šumarsku jubilarnu izložbu na kojoj je bio izloŽen tekstil iz čitave zemlje, bio je zamoljen napisati pregled radova – vezova Hrvatske i Slavonije. Idući redom po Županijama (tada ih je bilo osam), kada je došao do Varaždinske, napisao je: „Radnjâ na izloŽbi nisam vidio. A budući da još u Zagorju nisam nikada bio, to mislim, da će najbolje biti ako o radnjama te Županije i ne govorim“¹⁵.

Opis otarka: Starinski otarak s pisanim krajevima opisuje ovako: „Satkan od tanko spredene lanene pređe. Otarak je bio dugačak. Vezen je sa crvenom, plavom i Žutom svilom. Tehnika – zabodački kraj dvie Žice i stezano – negdje kaŽu ‘sikerički’, drugdje ‘povijanac’ ili ‘povaljivanac’. Mustrica: velike ruŽice.“¹⁶

12 U istočnim krajevima Slavonije oko Vinkovaca primjerice zovu je tkanje na ruŽmarin.

13 Ulaganih bi otaraka prema opisu u Katalogu trebalo biti oko 50, pisanih 22, što s maramama i pavlakama (jastučnicama) ukupno iznosi 87 predmeta. U Đakovu je na izloŽbi 1979. god. od toga bio 21 predmet. Usp. Krešimir PAVIĆ - Ivica ŠESTAN, Život i rad Milka Cepelića, Đakovo, 1979. (Katalog izloŽbe).

14 Pisane otarke Cepelić drŽi za najstarije i naziva ih “reliquiae”. Deset otaraka s pisanim krajevima dao je izraditi prema izvornima, jer su starinski većinom bili poderani, a odnose se na sela: Gorjani, Široko Polje, Potnjani, Retkovci, Punitovci, Novak-Bapska, Selci.

15 M. CEPELIĆ, Obrt i industrija, Gospodarsko-šumarska jubilarna izloŽba u Zagrebu god. 1891. (prir. Janko Ibler), Zagreb, 1892., 192.

16 „Ovaj sam otarak našao 8. IX. 1911. u sakristiji franjevačkog samostana u Plehanu u Bosni... Nalazi se kod nas još i otaraka ‘pribacusa’, s kojima su u Đakovštini starije Žene sve do pedestih (1850.) godina pokrivala glavu; od onda ju pokrivaju sa tamno plavim maramama, koje su sa bijelim ovećim piknjama izšarane. U bivšem Krajiškom području, i to oko Vinkovaca, Županje i Babine Grede pokrivaju Žene i danas još svoje glave sa bijelim otarcima, većinom u tehnici eblemskoj otkanima, i to kada koga kaju (Žale za pokojnikom), na veliki petak i za ljetne vrućine u polju.“ (M. CEPELIĆ, Popis ili katalog, 6).

Marame (rupci)

U rukopisu ima osam (8) opisa različitih vrsta marama:

- *Vezena marama – ogrtača – na glavu.* „Kao djevojka vezla ju je majka slavnog pjesnika fra Grge Martića, Jela Kukuljevićeva, rođena u selu Mehmedovići kraj Imotskog i to svakako prije godine 1810.“¹⁷

- *Vezena marama (ogrtača – jašmak)* iz okolice Nina (sjev. Dalmacija) tkana je od debele lanene pređe, tehnika veza je krstačka.

- *Vezena marama* iz Nina (ima ih dvije) tkana od lana i vezena tehnikom podvlakce i dr.

- *Marama utkivana (ubjerana)* tkana od „finijega lana“, tkala ju je Oliva Gregorac u Krapju, majka svećenika Ivana.

- *Šareno utkivana – ubjerana marama.* I ova je iz hrvatske Posavine iz sela Bregi ispod Čazme.

- *Bijela rasplitana marama* je raspljetana 1894. u Strizivojnoj po Kati Gašpić-Damjanović.

Opis: „Otkana je od pamuka, a sastavljena uskim rasplitom (mišji zubići zvanim) od dvije pole. Postranični rubovi ukrašeni su mjesto šarenoga tkiva ili veziva, sa lijepim razmjerno uskim rasplitom u sredini kojega nahodi se u kutnom završnom dijelu glavni rasplit, predočujući po svoj prilici nekakvi grb. Rasplitane stranice potkićene su prostom školskom čipkom. Marama je u cijelosti lijepa i nahodi jih se u našoj bivšoj Krajini sva sila sa raznolikim rasplitom, pače sa prelijepim katorima i ukusnim sitnijim obametom (šlinganjem). Sve su te naše marame bijele, koje na Žalost u najnovije ratno ovo doba udate Žene daju crno bojadisati. Bijele takve marama nose redovito samo djevojke i mlade snaše, i to djevojke na glavi, kada rade po livadi ili u polju, inače na vratu, a udate Žene vazda na glavi. Starije Ženske nose bijele eblemski tkane marama ili otarke na glavi“.¹⁸

O *običajima i vjеровanjima* pisao je na temelju proizvodnje lana i konoplje. Riječ je o predviđanju njihova uroda pomoću veličine slame i ledenica na krovu. Na Badnju večer Žene izvlače slamu ispod stolnjaka i „po izvučenim slamkama gataju o visini lana iduće godine“.¹⁹ Ledenice na krovu bi se između Božića i Sv. Tri Kralja po kućnim strehama zacaklile i ako su duge, bit će i lan dobar. „U kraju

17 M. CEPELIĆ, Popis ili Katalog predmeta, 34.

18 M. CEPELIĆ, Popis ili Katalog predmeta, 37.

19 Usp. Milovan GAVAZZI, Godina dana hrvatskih narodnih običaja, II. novo priredeno izdanje, Zagreb, 1988., 147-148.

oko Vrbanje, Drenovaca i Podgajaca (Kotar Źupanjski) ne znaju za konoplju, nego samo za lan. Sijaću u torbu metnu med sjeme skuhanu jaje da im, toboŹe, lan dobro urodi, a vlakno da bude bijelo... i komad skuhanoga suhoga mesa da onaj koji ga sije bude ljut i oštar, kao što je suho meso oštro, jer da će onda lan bolje odoljeti zimi i biti jak, ter nabujati pod stupom, kao što nabuja suho meso, kada se kuha. Šokice u Baću stavljaju sijaću u torbu med sjeme konoplje skuhanu kobasicu, da im se kudilja ne kida, nego savija kao kobasica.²⁰

JOSIP LOVRETIĆ je opisao Źivot i obiĉaje u Otoku kod Vinkovaca (Otok 1865. – Ćardak 1948.). Kao osmo dijete uĉitelja, rodio se u Komletincima, a odrastao u Privlaci i Otoku. Nezanemarivo je dodati da mu je majka bila iz Komletinaca što će utjecati na njegovo opisivanje Otoka i drugih okolnih mjesta (otac mu je bio rodom iz Nijemaca). Za svećenika ga je 1887. zareديو biskup Josip Juraj Strossmayer. Na sluŹbi je bio u Źupanji, Sremskoj Mitrovici i Vrpolju. Od 1890. do 1902. u Đakovu je prebendar i ravnatelj biskupijske tiskare, te često prati biskupa Strossmayera na putovanjima radi podjele sakramenta sv. Potvrde. Od 1902. do 1920. bio je Źupnik u Gradištu kada odlazi u mirovinu u samostan Dolorosa u Ćardak kod Gradaĉca u Bosni i prestaje s pisanjem. Dotaknuo se svega iz Źivota ljudi i „zaduŹio našu etnologiju svojim djelom, do danas jedinstvenom, bez sumnje najboljom, najsadrŹajnijom, u njegovu narodnom slavonskom govoru pisanom hrvatskom etnografskom monografijom, uzorom za Osnovu Antuna Radića. Ljepši, korisniji i trajniji spomenik jednom slavonskom selu jedva bi se moglo zamisliti“, rekao je Milovan Gavazzi, doajen hrvatske etnologije.²¹ Radić je priznao da mu je Lovretić svojim radom pomogao time što se rukopis o Otoku nalazio u Akademiji prije sastavljanja Osnove²². Međutim, moŹemo se zapitati kako je Lovretić znao što je vaŹno zabiljeŹiti za pojedine teme, je li imao kakav uzorak ili pomagalo - mi danas to nazivamo upitnicom u kojoj stručnjaci zadaju pitanja za sustavno prikupljanje podataka. PosluŹila mu je ipak jedna, kako on to kaŹe, „knjiga akademiĉara Milĉetića“, koju mu je u Đakovu predao Smiĉiklas 1896. godine: „Dođoše tako s poĉetka godine biskupu u pohode Smiĉiklas, Vrbanić, Brestijenski, dr. F. Marković i slikar Mašić... Ponudiše mi da radim, a ja odmah prihvatim, jer je meni bilo isto ili govoriti o narodu ili pisati. Te godine napišem ja veći dio svoga rukopisa za Zbornik i

20 M. CEPELIĆ, Popis ili Katalog predmeta, 12.

21 Martin GRGUROVAC ŠIMIN, Źivot i djelo Josipa Lovretića (Prilog za monografsku studiju), Privlaka, 1983., bez p.

22 Antun RADIĆ, Osnova za sabiranje i prouĉavanje građe o narodnom Źivotu, (Sabrana djela I) Zagreb, 1897.

pošaljem Akademiji da se štampa godine 1897.²³ On je imao svoju viziju Žvota i ljudi. Radić svjedoči da je građa objavljenu u Zborniku II u kojemu i Radić objavljuje Osnovu, „napisao g. Josip Lovretić“²⁴ i nastavlja: „Smrt nije pisana po Osnovi, već je velikim dijelom ovako složena iz bilježaka gospodina pisca, po čitavom ‘Otoku’“.²⁵ Ovo bez sumnje nije znao ni Marijan Markovac kad u svojoj knjizi Selo i seljaci u slavonskoj Posavini opisujući Žvot u Donjim Andrijevcima piše: „Još u vrijeme školovanja“ (oko Prvog svjetskog rata, dodala M. S.) „došla mi je u ruke druga knjiga Zbornika za Žvot i proučavanje južnih Slavena, gdje je prema Osnovi A. Radića opisao Otok Župnik Josip Lovretić.“²⁶ Lovretićevo djelo je služilo kao primjer drugim zapisivačima. Don Frane Ivanišević, autor monografije o Poljicima, 1902. godine naručuje Zbornike koje nema kako bi uskladio tekst prema drugim monografijama, posebice prema Lovretićevom Otoku. Monografija obuhvaća 650 stranica (bez Dodatka) za 16 sela Poljica pa se može zvati regionalnom monografijom za razliku od Otoka kao mjesne monografije na oko 700 stranica.²⁷ Lovretić je ukazivao na neka sela u okolici Otoka osobito iz područja narodne nošnje kako bi izdvojio osobine Otoka. On bilježi i opisuje narodni Žvot, ali i sam piše *pjesme i kraće priče* za narod. Objasnjava nam da su: „Crtice samo tumač onoga, što sam u Zborniku napisao, a ja nisam nikad htio biti ni crtičar ni novelist. Moje su crtice samo Žva riječ za ono, što opisujem u Zborniku mrtvim slovom“.²⁸ Želio je da o bogatstvu Žvota i sami seljaci mogu čitati. Budući da je građa u Zbornicima bila dostupna samo nekoj „gospodi“, on je preoblikuje i približava narodu s ciljem da spasi blago koje je počelo propadati te da ih pouči: „Ipak sam ja sada na Župi radio o folklori, ali samo toliko koliko mi je trebalo da narod poučim“.²⁹

Milko Cepelić, iako nešto stariji po godinama i pisanju od Lovretića, priznaje da je Lovretićeva: „Radnja velika, nešta izvanredno“.³⁰ A da ju je poznao, doznajemo i iz ovih napisa: „Baratanje sa lanom i sa kudiljom kod nas

23 M. SVIRAC, n. dj., 129.

24 A. RADIĆ, Zbornik za narodni Žvot i običaje Južnih Slavena, II, 1897, 512.

25 Isto, III, 1898, bilj. 1.

26 Marijan, MARKOVAC, Selo i seljaci u slavonskoj Posavini, Zagreb, 1940., 5.

27 Kako sam bila uključena u rad na pripravi za ponovno objavljivanje Otoka gdje će u jednoj knjizi biti sabrano sve iz više Zbornika, kao što je Lovretić bio i zamislio te uvijek govorio o svojoj „knjizi“, ovdje to mogu potvrditi. Pripravljajući ovaj referat, objava se očekivala 1990., što se i dogodilo te se ovdje služim tim izdanjem.

28 Usp. M. SVIRAC, n. dj., str. 127 (Pismo Stjepanu Bäuerleinu od 2. III. 1948., u: Josip LOVRETIĆ, Pisma i autobiografija, 1940., 1945., 1946., 1948., Zbirka, Dijecezanski arhiv, Đakovo).

29 Isto, Usp. M. SVIRAC, n. dj., str. 133 (Pismo Martinu Budišiću od 1. X. 1940., u: Josip LOVRETIĆ, Pisma i autobiografija, 1940., 1945., 1946., 1948., Zbirka, Dijecezanski arhiv, Đakovo).

30 M. CEPELIĆ, Spasavajmo narodno naše tkivo i vezivo, 90.

u Đakovštini posve je onako kako je to opisao Josip Lovretić. Samo što su kod nas oko Vuke nešto drugačiji nazivi“³¹

Iz opisa: „Kad lan dozrije, a to je, kad glavice ožute ko slama, počupa se, poveže u vranice ili močila (snopiće). Kod kuće ga ogrecaju (ogrebenaju) na zuber, da se glavičice poskidaju... Poveže se u močila i ukiseli u vodu. Ako je vrime toplo, kiseo je lan četvrti, peti dan... Kad lan ili kudilja ukisne, vade ji iz vode, prostru ga po guvnu ili na livadi. Kad se posuši u ručica, skupi se u vranice ili močila razloži na suncu, da se kudilja dobro ugrije. (Konoplja se sije o Đurđevu i o Duovima i zove se konoplja đurđevača ili duovnjača“³² Lovretić nastavlja dalje opisivanje po poglavljima - Lan i konoplja od stupe do snovače, Od snovače do brda, Tkanje.

Josip Lovretić

Cepelić se ipak u nečem i ne slaže s Lovretićem koji je, kako doznajemo, s obzirom na otarke (ručnike) za neka sela Krajine (misli se na Vojnu Krajinu) rekao da ne nose na sebi pravi (podcrtano u rukopisu) tip dekoracije, nego su motivi sa veziva Ženskih košulja, što „ne bi smjelo biti, jer je naš hrvatski i po

31 M. CEPELIĆ, Popis ili Katalog predmeta, 11-12.

32 J. LOVRETIĆ, Otok, Vinkovci, 1990., 209-221.

Hrvatskoj, i po Slavoniji, i po Bačkoj i po Baranji, pak po Bosni i Dalmaciji, tako tankočutan, da na svakom beznom³³ predmetu svoga kućanstva imade posebne samonikle, a ipak tradicionalne motive, pak čemu prenašati motive sa jednoga posve suprotnoga predmeta na drugi, kojemu ne odgovara“.³⁴ Nije zadovoljan ni kako je Lovretić primjenu vezova dao izraditi na jastucima ili drugim predmetima za urešenje svoje sobe: „Oni su tek nalični narodnim motivima, ali nisu stereotipni za vunene radnje, što i sam priznaje da ih je dosta izmišljao“.³⁵

Liturgijsko odijelo

Lovretić je boraveći na Župi u Gradištu stvorio zbirku liturgijskog odijela i oltranika dajući da se izrade i ukrase domaćim vezom: 70 kazula, 36 košulja, 36 roketa, 60 oltranika, „rojte svaka svoje vrsti“. Ovo je 1938. godine. bilo izloženo u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu na Izložbi narodnih rukotvorina.³⁶

Cepelić je obećao da će kao Župnik uvoditi „šareno narodno vezivo na crkvene oltarnjake i otarke, a bijelo (rasplit i split sa zubrancem) na korporale i purifikatorije – kao u katedrali“.

Svećenik Lovretić na Župi u Gradištu ima svoje Župničke poslove, ali vodi brigu o baštini. On obnavlja Žensko odijevanje na svoj zapovjednički način Župnika. „Naređuje se posebno odijevanje djevojkama za posebne nedjelje, da bi se što više vratile starinskom odijevanju:

Korizma

1. nedjelja korizme obično prisvečajno odijelo;
2. nedjelje – čiste košulje, bijele šlingane marame i zapregovi;
3. nedjelje – obične vezenke šaroliko izrađene i kožišci;
4. nedjelja je vesela nedjelja. Sve snaše moraju biti u crvene svile zavoju, crvene svile marame o tri šibe oko vrata i bijeli šlingani zapregovi. Djevojke gologlave, okićene svečano kupovnim cvijećem, oko vrata crvene svile marame, bijeli šlingani zapregovi, a košulje vezene crvenom svilicom (vunicom) u 6 prutova, široki rukavi sa isto takvim vezom;

33 Misli se na platno.

34 Bilo bi puno razumljivije da je Cepelić to i objasnio i da je rekao o čemu se radi i zašto se određeni „tip dekoracije“ ne smije preuzimati u rukotvorstvu na druge (ukrasne) predmete.

35 Usp. J. LOVRETIĆ, Zbornik za narodni Život i običaje Južnih Slavena VII, 354; M. CEPELIĆ, Popis ili Katalog predmeta, 18.

36 Kalendar Danica, 1939., foto, 45.

5. nedjelja glušnica. Vezenke tamnoplavom pređicom, crne marama i zapregovi, a glave ispokrivane tamnoplavim delenskim maramama ili crnim, da je što sličnije plavo pokrivenim oltraima.
6. nedjelja cvjetnica. Snaše u običajnim šamijama: crne marama sa tamnocrvenim grančicama. Djevojke gologlave. Odijelo po volji. Crni zapregovi, marama male svilene, mrke. Glave jim moraju i Ženama i djevojkama biti iskićene drijenkom i macom³⁷

Odredio je Lovretić odijevanje za vrijeme došašća, za mlade (prve) nedjelje u mjesecu, za dušni dan. Propisao je obveze tko i kada mora nositi narodno odijelo. Stoga su, uz dijamantnu njegovu obljetnicu svećeništva, napisali kako je nastojao da saživi narod s liturgijskim duhom Crkve. Savjetovao je svojim djevojkama, da se i u nošnji osjeti koje je doba crkvene godine. Kako time nije bio zadovoljan, piše tadašnjem svećeniku u Đakovu Stjepanu Bäuerleinu da nije uvađao liturgično odijevanje, „već sam zatekao narodno ruho na umoru... Zato sam ja prosudivši, što one imadu, razriedio u više skupina i rekao da će se ta starinska odijela nositi u adventu i korizmi... I tako se je vratilo narodno odijevanje, a ono što vele, da su se djevojke liturgično odievale, napisao je onaj, koji ni ne zna što je liturgično odijevanje. U ljeto je nedjeljama osim bijele još običajena zelena boja, a seljakinje imadu svakakve svile, ali najmanje zelene.“³⁸ Iako se Lovretić opravdava i nadopunjuje s namjerom da se, kako kaže, „njima poslužite iza moje smrti u prijateljskom razgovoru sa braćom svećenicima“³⁹, nije u tome do kraja uspio. Ipak je složio boje dijelova ruha prema značenju nedjelja što se najbolje vidi u vrijeme korizme s posebnim osvrtom na 5. nedjelju glušnicu kada se u njegovo vrijeme u liturgiji primjerice na tu nedjelju oblačila crna misnica.

Zaključak

U radu su Milko Cepelić i Josip Lovretić pratili izmjene pojava kroz vrijeme i to bilježili. Na taj način su otkrivali detalje povijesti. Branimir Bratanić bi takav pristup ponudio kao „ključni pojam etnologije – kulturu. Tu uz dinamiku kulturnih procesa u vječnoj mijeni Života, bez čega ne možemo ni zamisliti Život

37 J. LOVRETIĆ, Pisma i autobiografija..., (Pismo Martinu Budišiću od 1. X. 1940.)

38 M. SVIRAC, n. dj., str. 131, Pismo Stjepanu Bäuerleinu, od 2. III. 1948., (J. LOVRETIĆ, Pisma i autobiografija).

39 Isto

(podcrtao autor) kulture, jasno dolazi do izražaja ona neophodna statika bez koje nikakva kultura ne može uopće postojati, naprosto ne može biti kultura“.⁴⁰

Iako su bili svećenici, uočavali su sastavnice kulture i života te važnost raširenja pojava u prostoru što je od velikog značaja za proučavanje u etnologiji kao povijesne znanosti. Zaključivali su o činjenici međusobnog prožimanja i miješanja pojava ili njihovih dijelova, a time i samih ljudi. Cepelić je, može se reći, više od Lovretića tragao za uzrokom neke nove pojave ili zbog nekog nestajanja provjeravao, pokušavao dokazati i obnoviti. Kada je povlačio usporedbe, kako on kaže, s braćom po Karpatima (sa Slovacima, Moravanima, Huculima, Ukrajincima...), izjavljivao je kako neće graditi na hipotezama. Otkrio nam je kako su Hrvati u tuđini, u provinciji Macerata (kraj Loreta) stopili se s Talijanima. Po potocima Karašici i Vučici i po selima Gat i Nardu znamo da potječu iz neposredne blizine našega Valpova. O tome je pisao neki profesor iz Macerate biskupu Strossmayeru i pitao ga, da li doista takve rijeke i sela opstoje. U svojim zapažanjima, može se slobodno reći, da je bio objektivan, zagovarao je tradicijske, stereotipne motive i sve je bilježio u izvornom govoru. Možda bi mu se moglo prigovoriti da se zbog stereotipa kao etnograf priklanjao statici. Držim da je to činio iz bojazni da ne dođe do svakojakog miješanja elemenata te da se ne izgubi vlastita prepoznatljivost pojava i skupina.

I Lovretić se, na svoj način, priklanjao svojim stereotipima (iako nije upotrebljavao tu riječ, za razliku od Cepelića), a koji se mogu prepoznati kod obnavljanja Ženskog odijevanja na Župi u Gradištu. Obojica su bili povezani s narodom. Koliko im je služba u Đakovu kao bliskim Strossmayerovim suradnicima u tomu pridonijela, bez sumnje možemo u to povjerovati, ako znamo da je i sam Strossmayer za narod puno učinio. Sjetimo se samo kako je kod gradnje katedrale u Đakovu izostala ograda koja je dijelila svetište od lađe, a bila praksa toga vremena. „Mi toga nećemo, jer želimo da i prosti puk u svojoj stolnoj crkvi može doći do Onoga, koji je prije mogućnika i kraljeva, na poklonstvo pozvao... Istina je da svećenstvo uzvišeno mjesto u puku zauzima. Ali je i to istina da je svećenstvo skroz i skroz s pukom spojeno i da nikakva na svijetu razloga nema da se od puka luči“.⁴¹ Taj odnos svećenika i naroda su nam, svaki na svoj način, pokazali Cepelić i Lovretić.

40 Branimir BRATANIĆ, Pogled na 200 godina etnološke znanosti, Izvješća, V i VI, HED, Zagreb, 1976., 30.

41 Ćiril KOS, Katedrala-bazilika u novom ruhu, Đakovački vezovi, Prigodna revija, Đakovo, 1970., 20.

SUMMARY

Manda Svirac

JOSIP LOVRETIĆ AND MILKO CEPELIĆ- THE SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN THEIR CONTRIBUTIONS TO CROATIAN ETHNOLOGY

Josip Lovretić and Milko Cepelić were priests, but they left behind a significant amount of written material on the traditional culture of the Đakovo Region and the eastern parts of Slavonia and western Srijem, which is partially still in the form of a manuscript, and is analysed here for the first time in more detail. They themselves were publishers; they described important details, objects and occurrences from the public life. Milko Cepelić and Josip Lovretić followed the events through time and made notes for the period of the 19th and the beginning of the 20th century. In that way, they discovered details from the history, regarding several themes and places in Slavonia and beyond. They were both connected to the people both by descent and through their service; both of them served in different parishes of Diocese of Đakovo and Srijem. Due to the fact that they were Strossmayer's close assistants, we can believe without a doubt that their service in Đakovo had contributed a lot to that, if we know that Strossmayer himself had done much for the people. This article compares descriptions of occurrences that share similar themes, such as textile handicraft and garments, to which they dedicated a big part of their life, and which are always used by Croatian ethnologists in their research, and in that way they enriched Croatian ethnography.

